

Lakatos-Báldy Zsuzsanna

Budapesti Gazdasági Egyetem
Külkereskedelmi Kar
Nemzetközi Üzleti Szaknyelvek Tanszék

Kihívások egy különleges műfaj, a kiállításmegnyitók tolmácsolása során

<https://doi.org/10.48040/PL.2023.1.15>

Jelen tanulmány részben a szerző azon korábbi kutatásainak folytatásaként született, amelyek a retorikai és stílusjegyek felismerésének és alkalmazásának szükségességét vizsgálták a tolmács számára. Ezek az ismeretek és készségek kritikusak a kulturális reáliák és a kulturális beágyazottság értelmezésében és közvetítésében is a nagyon sajátos műfajt képviselő kiállításmegnyitó beszédek tolmácsolásakor. A beszédstruktúrák, amelyek sokszor a klasszikus retorikai kereteket követik, segítenek bizonyos mértékig megkönnyíteni ezeknek az elemeknek a felismerését és azonosítását - ha a tolmács rendelkezik a szükséges ismeretekkel. Azonban a képzőművészeti kiállításmegnyitók esetében a tolmácsolás egyedülállóan bonyolult és sokoldalú kihívást jelent. Bár a tolmácsolási folyamat néhány szempontból hasonlít a szónoki beszédek fordításához, ezek a szövegek sokszor eltérnek a hagyományos retorikai formátumtól. A klasszikus retorikai elemek jelenléte mellett, ezek a szövegek gazdagok művészeti, történelmi, művészettörténeti referenciákban, művészeti korokra utalásokban, és számos más kulturális hivatkozásban, ideértve a kevésbé ismert kulturális reáliák használatát is. Ez a komplexitás nagy feladat elé állítja a tolmácsot. A jelen tanulmány célja, hogy betekintést nyújtson ebbe a bonyolult folyamatba, új szempontokat nyújtva a művészeti kiállításmegnyitók kontextusában végzett tolmácsolás kihívásainak és stratégiáinak vizsgálatához.

Kulcsszavak: kulturális reáliák, tolmácsolás, performansz, regiszter, szövegalkotás

Bevezetés

„Egy kiállítás alkalmával a művész mindazt, amit a világról gondol, fontosnak tart, alkotásaiban sűrítve tárja a közönség elé. E kommunikáció sikeressége minősíti egyrészt a művészt, másrészt a közönséget. A művészet a kommunikáció minősége. A kommunikációhoz három dolog szükséges. Egy művész, aki közölni kíván valamit, egy befogadó, akit érdekel a másik üzenete és a közeg, a képek, amelyeken keresztül ez a kommunikáció végbemegy. Tehát Önök nélkül nincs művészet!” (Zugor Zoltán, 2017).

Ha ebbe a kommunikációs láncba negyedik félként belép egy tolmács is, a kommunikáció sikeressége ugyanolyan mértékben múlik rajta is, azaz felértékelődik a tolmács szerepe.

A kiállításmegnyitó beszéd külön műfajnak számít. Léte a művészeti eseményhez kötött, egyszeri és megismételhetetlen. Funkcióját a közönség szemszögéből vizsgálva – mennyiben az a kiállító művész gondolatainak és műveinek értelmezését segíti – a tolmács munkája a kiállítás fontos részét képezi, figyelembe véve azt is, hogy a szavak képtelenek a képi jelölés sűrűségét átadni. Fontos ebből a szempontból az, mi marad meg a nézőben, mint tudásanyag egy ilyen megnyitó tartalmából? Mennyiben rögzíti ezt a tudásanyagot a kiállítás későbbi megtekintése? Mennyiben befolyásolja az emlékezetet az előadó szuggesztivitása? De a tolmácsolás szempontjából az alapvető kérdés, hogy mekkora része van ebben a tolmácsnak?

Egy jó kiállításmegnyitó egyben performansz is, ami a tolmács szempontjából azt jelenti, hogy nemcsak egy előre megírt szöveget kell szóban lefordítani, előadni, hanem annak – közönségtől, előadótól, környezettől függő – helyben rögtönzött változatát, sőt hangulatát, dinamikáját is vissza kell adni, azaz részesének kell lenni egy performansznak. Mindebből következik, hogy a feladat sokkal nehezebb, mint egy egyszerű konszekutív tolmácsolás.

A szónoki beszéd, a hangalámondás és a szinkronszínészek által „meghangosított” filmfordítás csakúgy, mint a kiállításmegnyitók tolmácsolása esetében a hiedelmek, rituálék és

a szimbólumok kulturális reáliáinak értelmezése és célnyelvi közvetítése bizonyult a legnagyobb kihívásnak. Mindez még parttalan lexikával is párosul, hiszen a filmeknek és egy kiállításmegnyitónak is bármilyen témája lehet, és amint látni fogjuk, egy képzőművészeti kiállításmegnyitó beszéd is hemzseghet a természettudományos szakszavaktól. A precizitásnak is nagyon nagy szerepe van, hiszen a kiállított alkotásokon még egy apró tárgy sem szerepel véletlenül. Ismert példa, hogy egyes németalföldi portrékon – a mellékesen – látható gyümölcsök száma a család gyermekeinek számát jelenti. Itt minden jelentőséggel bír, és a befogadó számára nagyon fontos, hogy ismerje a kor, a hely, a történelem, a kultúra, sőt, az alkotó szimbólumrendszerét, és felismerje, hogy az adott helyzetben mi, milyen okból látható.

Jelen tanulmány egy saját élményű tolmácsolás példáján kívánja megvizsgálni, hogy a fordításelméleti alapelvek érvényesek-e, és ha igen, akkor hogyan valósulnak meg az esemény során.

Danica Seleskovitch és Marianne Lederer (2014:339) fordításelmélete szerint a tolmácsolás lényege az értelmezés, a kontextus, a kultúra és az eredeti üzenet átadása. A fordításelmélet négy alapelve épül:

1. Értelmezés: a tolmácsnak először meg kell értenie a forrásnyelvi szöveg vagy beszéd teljes és pontos értelmét és szándékát. A közvetítő feladata nemcsak a szavak és nyelvtani szerkezetek feldolgozása, hanem a szöveg mögötti jelentések és összefüggések észrevétele és kifejezése.
2. Kontextus és kultúra: az elmélet kiemeli a kontextus és a kultúra fontosságát a tolmácsolás során. A közvetítőnek figyelembe kell vennie a különböző kultúrák közötti közvetítés szükségességét, hogy a célnyelvű közönség számára érthető és releváns legyen a fordítás.
3. Az eredeti üzenet lényegének átadása: az elmélet szerint a tolmácsolás célja nem a szó szerinti átültetés, hanem az eredeti üzenet lényegének és szándékának megőrzése a célnyelven. A közvetítőnek az eredeti szöveg értelmét és hangulatát kell tükröznie a célnyelvi szövegben vagy beszédben.
4. Az egészre való koncentráció: az elmélet hangsúlyozza, hogy a tolmácsnak a teljes szövegre, mondanivalóra és kontextusra kell összpontosítania, nem pedig a szavakra és kifejezésekre egyenként. A közvetítőnek a forrásnyelvi szövegben vagy beszédben foglalt összefüggéseket és jelentéseket kell átadnia a célnyelven.

Kiegészítem ezt a szemponttal, hogy ebben az esetben, ha lehet, a szokásosnál még fokozottabb mértékben érvényes, hogy a tolmácsolás során figyelembe kell venni, hogy kinek a beszédét tolmácsoljuk, és kiknek szól a tolmácsolás. Retorikailag, stilisztikailag és a megfelelő regiszter szempontjából is meg kell felelnie az elhangzottaknak. „Fontosnak tartom továbbá, hogy a tolmácsnak ismert kifejezéseket kell használnia, és tiszta, elegáns nyelvezetet, valamint tudnia kell, hogy a szavak helyes kapcsolása meghatározó egy fordításban, illetve tolmácsolásban” (Tarnóczy, 1966:177).

A forrásnyelvi szöveg

Forrásnyelvi szövegnek Pia Jardí, a Bécsben élő katalán művészettörténész spanyol nyelvű kiállításmegnyitóját választottam, kiemelve közülük a két legjellegzetesebbet, az „*Ót tér – akár a kéz, testünk a mérce*” (Eric Kressing) és a „*Biomás*” (Georgia Creimer) kiállítást, ahol a kiválasztás szempontjai a spanyol forrásnyelvi szöveg bonyolultsága, valamint a reáliák mennyisége és egyedisége voltak. Pia Jardí megnyitóját azért választottam, mert több alkalommal tolmácsoltam az ő megnyitóját, együttműködésünk több évre nyúlik vissza, azaz a szövegeket, retorikáját, stílusát jól ismerem. Ehhez járul a művészettörténész kiemelkedő

szakértelme és az általa képviselt rendkívül magas minőség, amely az esemény minden területére kiterjed.

Ez tetten érhető abban, hogy a kiállításmegnyitót csak katalán vagy spanyol nyelven hajlandó megtartani, tolmáccsal, mert állítása szerint tökéletesen pontosan csak az anyanyelvén tud fogalmazni. A tolmácsot előzőleg végigvezeti a kiállításon, és elmagyarázza, hogy miről mit fog mondani. Pontosítja a fontosabb reáliákat. Legutóbbi alkalommal erre példaként mesélt egy nagyon szemléletes anekdotát: *„Egy kis katalán faluban, a Pireneusok közelében a hét egy meghatározott napján volt egy helyi piac, és találtam egy diót áruló standot, ahol többek között a mogyorót és a mandulát marékiszámra árulták.”* A „gra pat” katalánul – egy maréknyi, spanyolul *puñado* – az „ököl”-ből származik, ami azt jelenti „ami a kezében elfér, egy maroknyi, egy kis mennyiség”. Katalánul egyébként ezt a szót már nem használják. Majd az előadás részeként a színpadon állva megkérdezte – mintegy performanszá téve a beszédét és annak tolmácsolását – *„Nem tudom, hogy magyarul van-e hasonló "mérték", hogy mennyi fér el a kezében?”*. Szerencsére magyarul is van erre szavunk: a „maréknyi”. A megnyitót az előadó a maga és a tolmács kettősének előadásaként értelmezi.

A forrásnyelvi szöveg és a tolmács

A tolmács számára az egyik legnehezebb feladat a kiállításmegnyitók tolmácsolása, mert nagyon sok szempontot kell ismernie és figyelembe vennie, és közvetíteni a következőket.

- A kulturális szempontokat és a kulturális reáliákat. *„A reália azon tárgyak gyűjtőfogalma, melyek egy-egy kultúrára, nyelvközösségre jellemzőek, és egy másik kultúra számára ismeretlenek. A reáliákat definiálják kultúrafüggő elemként is, mely esetben a kultúra fogalmát olyan szinten kell kezelni, mint a reáliáét.”* (Forgács, 2004:40).
- A retorikai, stilisztikai szempontokat. A retorika definíciója az ókortól kezdve tartalmazza a meggyőzést, amelynek hatni kell mind a forrásnyelven, mind a célnyelven. A dinamikus ekvivalencia jelentése az, hogy a célnyelvi szöveg ugyanazt a hatást váltja ki a célnyelvi kultúra közönségében, mint a forrásnyelvi kultúrával rendelkező közönségben (Nida, 1964).
- Érthetőségi szempontokat, még akkor is, ha esetünkben időben szétválik a szöveg és a mű. A relevanciaelmélet szerint a kommunikáció részben kódolt, és részben következtetéses (Veresné Valentinyi, 2020:78). Egy kiállítás esetében a következtetéseket a kiállításmegnyitó szövegben kódolt információ és kommunikatív kompetenciánk, továbbá a kiállítás képi anyaga és a vizuális kompetenciánk alapján vonjuk le.
- Az úgynevezett „kiállós tolmácsolás” felelősségét, az előadásmód szempontjait, és azt, hogy az előadást, mint performanszot kell kezelnie.

Ebben a tanulmányban csak a szakszavak és a kulturális reáliák fordítását elemzem néhány szövegen, mert a szöveg sűrűsége olyan magas, hogy csak ez kerülhetett bele a terjedelmi korlátok miatt. A későbbiekben folytatni kívánom az elemzést, kiterjesztve a retorikai és stilisztikai elemek vizsgálatára.

Hipotézisek

1. Feltételezem, hogy a kiállítás előzetes megtekintése és megbeszélése nélkül nem lehetséges jó minőségű a tolmácsolás (reáliák pontosítása, szimbólumok értelmezése, mi miért került fel az alkotásokra és mit jelent).
2. Feltételezem, hogy a szakszavak és reáliák közvetítése, valamint azok rendkívül magas sűrűsége miatt a kiállításmegnyitók szövegének tolmácsolása (mint speciális szöveg) nehezebb, mint egyéb szövegeké.

3. Danica Seleskovitch és Marianne Lederer tolmácsolásra vonatkozó szempontjait ki kell elégíteni.

Módszertan

A fordításokat bekezdésként táblázatba helyeztem. A táblázatban az első oszlop tartalmazza a megnyitó spanyol nyelvű szövegét, a második oszlop a kifejezéseket és reáliákat, a harmadik oszlop a humán fordítást, amelyet magam készítettem el. A témából „szervesen” következik (mennyire illik ide ez a kifejezés), hogy a művészeti és a természettudományos kifejezések, mi több, reáliák végig jelen vannak, és némely esetben átfedésbe kerülnek egymással. Kigyűjtöttem a természettudományos és művészeti szakszavakat, valamint reáliákat. Ahol a két terület szakszavai átfedésben vannak, ott nem képeztem belőlük külön kategóriát. Dőlt betűvel írtam a reáliákat.

1. táblázat. Példák Eric Kressing: „*Öt tér – akár a kéz, testünk a mérce*” című kiállításmegnyitójából: a kiállítás reáliái

Spanyol forrásnyelvi szöveg	Szakszavak és reáliák	Magyar célnyelvi változat
„Cinco espacios – como la mano” Eric Kressing La exposición „Nuestro cuerpo es la medida /”	- espacios - <i>exposición</i>	„Öt tér – akár a kéz” Eric Kressing A „Testünk a mérce / kiállítás”
“Cinco espacios – como la mano” fue creada como una instalación específica en cinco espacios de exposición del edificio histórico de la Casa de las Artes de Veszprém.	- espacios - <i>instalación</i> - espacios de exposición	„Öt tér – akár a kéz” című kiállítás kifejezetten helyspecifikus <i>installációként</i> jött létre a Művészetek Háza Veszprém történelmi épületének öt kiállítótermében.
En cada sala encontrará obras de diferentes materiales y formas: pinturas, esculturas, fotografías, instalaciones.	- obras - materiales - formas - pinturas - esculturas - fotografías	Minden egyes teremben különböző anyagú és formájú műveket – festményeket, szobrokat, fotókat, <i>installációkat</i> – találunk.

Ennek a kiállításnak az esetében is volt előzetes és magyarázatokkal ellátott látogatás a tolmács számára, ami nélkülözhetetlennek bizonyult. Enélkül ugyanis rendkívül nehéz lett volna megérteni a hangsúlyokat és összefüggéseket, különös tekintettel az „emberi, emberléptékű” számokra, mértékekre, dimenziókra és a kiállítás különleges tereire, melyeknek hangsúlyozottan kellett megjelenniük a tolmácsolásban. „*A célt tulajdonképpen a forrásnyelvi szöveg műfaja határozza meg, a fordítás/tolmácsolás rendeltetése pedig azt határozza meg, hogy egy nyelvközösségen belül kiknek szól a fordítás.*” (Tarnóczi, 1966:177)

2. táblázat. Példák Eric Kressing: „*Öt tér – akár a kéz, testünk a mérce*” című kiállításmegnyitójáról: a képzőművészet reáliái

Toda la exposición se articula en torno a una cuestión fundamental, relacionada con el lenguaje y la tradición del Arte Concreto y que representa la permanencia en la obra de Kressing.	<ul style="list-style-type: none"> - lenguaje - tradición - <i>Arte Concreto</i> 	A teljes kiállítás egy alapvető kérdés köré épül, ami a <i>Konkrét művészet</i> nyelvével, hagyományával függ össze, illetve Kressing munkásságában az állandóságot képviseli
El artista crea una síntesis no sólo entre las proporciones equilibradas entre las obras y la relación de cada pieza con el conjunto, sino también entre el Objeto y el Sujeto.	<ul style="list-style-type: none"> - artista - proporciones equilibradas entre las obras - la relación de cada pieza con el conjunto - <i>el Objeto y el Sujeto</i> 	A művész nemcsak a művek egymás közti kiegyensúlyozott arányai és az egyes darabok teljeshez való viszonya között teremt szintézist, hanem <i>az Objektum és a Szubjektum</i> között is.

A bejárás azért is fontos, mert mint a fentiekből kiderül, nagyon fontos jól kezelni a hangsúlyos és nem hangsúlyos mondatrészek fordításának problémáját. Továbbá, a „szövegek értelmezése nem csak a kódolt üzenet alapján történik, hanem a hallgató kognitív környezete – a világra vonatkozó tudása, kulturális és szakmai ismeretei – alapján is” (Heltai 2014:20).

3. táblázat. Példák Eric Kressing: „*Öt tér – akár a kéz, testünk a mérce*” című kiállításmegnyitójából: műalkotások reáliái

Eric Kressing elige para sus obras de arte con extraordinaria sensibilidad, en contraste con los materiales fríos, rústicos y antisubjetivos de la expresión minimalista, maderas especiales que, con sus delicados y gráciles tonos pastel y sus elementos perfectamente armonizados, dejan una profunda impresión en todos los espectadores.	<ul style="list-style-type: none"> - obras de arte - materiales fríos, rústicos y antisubjetivos - <i>la expresión minimalista</i>, maderas especiales - delicados y gráciles tonos pastel - elementos perfectamente armonizados - impresión - espectadores 	Eric Kressing műalkotásaihoz rendkívüli érzékenységgel választ – <i>a minimalista kifejezőmód</i> hideg, ipariális és antiszubjektív anyagaival ellentétben – olyan különleges faanyagokat, melyek finom, kecses, pasztell árnyalatokkal és tökéletesen egymáshoz hangolt elemeikkel minden szemlélőben mély benyomást keltenek.
A estos factores se suma la dimensión humana de las obras, que da calidez a los trabajos de Eric Kressing.	<ul style="list-style-type: none"> - la dimensión humana 	Ezekhez a tényezőkhöz járul még a munkák emberi dimenziója, ami Eric Kressing műveinek meleget kölcsönöz

A legnagyobb kihívás megtalálni a lefordítandó szövegben a megfelelő és odailő regiszttert. Az egyértelműsítés és referenciaválasztás meghatározza a megnyilatkozás kontextuális jelentését. A fordítandó szöveg bonyolultságát tekintve idézek egy részletet Georgia Creimer „*Biomass*” kiállításának megnyitójából:

4. táblázat. Példák Georgia Creimer „*Biomass*” kiállításának megnyitójából: természettudományos reáliák

Órganos como riñones que se transforman en retorcidas trompas,	- Órganos - riñones - trompas	Vesékhez hasonlatos szervek, melyek kifacsarodott csövekké válnak,
Cartílagos que surgen de misteriosas cavidades y que se alargan en extensiones tentaculares para desaparecer después, bulbas que se forman en medio de voluptuosos vientres. Entrelazados con estos órganos, filamentosos como largos tallos de plantas marinas dentro de los que parecen fluir líquidos lechosos.	- cartílagos - cavidades - extensiones tentaculares - bulbas - vientres - filamentosos - tallos - plantas marinas - líquidos lechosos.	Porcok, mely rejtélyes üregekből bukkannak elő és csáp alakú nyúlványokká válnak, hogy aztán eltűnjenek, gumók, melyek terjedelmes hasüregekben képződnek. Tengeri növények hosszú száráként összefonódva ezekkel a szervekkel, melyekben tejszerű folyadékok tűnnek áramlani.

Ennek a bekezdésnek az az érdekessége, hogy a hallgató inkább képi vagy zenei impresszióknak érzékeli, mint száraz szövegnek, megjegyezhetetlen, így a pontos fordítás is érdektelen, ha visszaadja azt az impressziót, amit az előadó közvetíteni kívánt. Érvényes, hogy „... a nyelvileg kódolt megnyilatkozás mindig aluldeterminálja a kommunikálni szándékozott gondolatot.” (Heltai 2009, 13))

Tekintve, hogy a kiállítás megnyitójának beszéd és egy film hangalámondás – a tolmács szempontjából – bizonyos mértékig hasonló, idézhető egy korábbi tanulmányom egyik megállapítása: „Megfigyelésem szerint a filmek esetében figyelmen kívül hagyhatók a kisebb jelentésbeli változások, és akár kisebb (néha még nagyobb) hibák is, ha a központi üzenet megmarad, mert a képi információ kiegészíti és korrigálja azt.” (Lakatos-Báldy, 2021:11). Igaz ez bizonyos mértékben a kiállítás megnyitójára is, azzal a különbséggel, hogy amíg a filmben a verbális és a képi információ egyszerre jelenik meg, egy megnyitón ez térben és időben kettéválik. Ugyanis először elhangzik a (verbális) megnyitójának beszéd, majd később, a kiállítás megtekintésekor történik meg a látvány, a vizuális információ befogadása és feldolgozása. Csatornaváltás történik a verbális és a képi anyag feldolgozásakor, mégpedig térben és időben eltolva, viszont „élőben” (Lakatos-Báldy, 2015:60).

A reáliák tekintetében az előadó értő közönséget feltételez, ugyanis azok a reáliák, amelyeket használ, nem abból a szempontból érdekesek, hogy a különféle kultúrákban mi minek felel meg (ez aránylag egyértelmű) hanem sokszor olyan szubkulturális művészi reáliákat használ, amely egy, az adott kultúrát nem jól ismerő hallgató számára nagyon sok magyarázatra szorul. Mivel nem elvárható a tolmácstól, hogy eleve kiváló ismerője legyen ennek a szubkulturának (Konkrét művészet - olyan művészeti irányzat, amely a vizuális formák, alakok, színek és textúrák által kifejezett absztrakt eszmékre és érzelmekre összpontosít. A konkrét művészetben az alkotások általában nem ábrázolnak ismert tárgyakat, helyzeteket vagy személyeket, hanem inkább a formák, vonalak és színek önmagukban való vizuális hatására fókuszálnak.), az előzetes tárlatvezetés ebből a szempontból is nagyon indokolt. Egyben ilyenkor derül ki a reáliákról, hogy szó szerint fordíthatóak-e, vagy körülírásra, explicitációra van szükség. Egyetlen példát kiragadva: a „*decimális metrikus mértékegységrendszer*” magyarul nem így hangzik, csupán metrikus mértékegységrendszer, a fizikában használt szakszó pedig SI mértékegységrendszer. A forradalmi korszakban Franciaország a metrikus rendszer első változatát használta. Ezt a rendszert a közvélemény nem fogadta jól. 1837 után a

metrikus rendszert újra bevezették, és a mai napig az elsődleges használati rendszer maradt.

Tolmácsként azonban azt feltételeztem, hogy a közönség inkább kihallja a spanyol szövegből ismerős szavakat, mintsem tudatában van a magyar megfelelőjének. Ezért akkor és ott úgy döntött, hogy egy explicitáció segítségével az eredetihez inkább közelítő megoldást választja, vállalva az esetleg kritikát is, ami a természettudományokban jártasabb hallgatóság részéről érheti.

Retorikai szempontból a szöveg egy rövid informatív bevezetéssel kezdődik, amelyben megjelennek a téma megadásának legfontosabb retorikai elemei és előrevetíti a mondanivalót, hogy felkészítse hallgatóságát arra, mit is fog hallani. Nincs tekintettel arra, hogy hallás után a közönség kevés dolgot tud megjegyezni, viszont amikor a témakifejtés végére ér, mégis a befejezettség érzetét kelti. Stílusjegyei a felsorolás, halmozás és nyomatékosítás. Tartalmazza az ismétlés, metafora, ellentét, hangulatfokozás elemeit, meglehetősen bonyolult mondatokat, halmozott képekkel, melyeket tartalmilag elég nehéz, hangulatilag viszont aránylag könnyű értelmezni, feldolgozni. Ezen elemek fordítására azonban terjedelmi korlátok miatt jelen tanulmány nem tud kitérni.

Jelen esetben fennáll az a lehetőség is, hogy figyelmen kívül hagyhatók a kisebb jelentésbeli változások, és akár kisebb hibák is, ennyire összetorlódott képeket ugyanis a hallgatóság biztosan nem tud teljes mértékben megjegyezni. Az előadó a reáliák tekintetében nem feltételez különlegesen „értő” közönséget, ugyanis azok a reáliák, amelyeket használ, részben megfelelnek egy ismeretterjesztő cikk reáliáinak, részben pedig olyan művészettörténeti reáliahalmazt használ, melyet egy átlagosan művelt embernek nem nagyon kell magyarázni. Az derült ki a reáliákról, hogy nagyrészt szó szerint fordíthatóak, ritka, ami körülírásra szorult.

Konklúzió

Az első feltételezésem az volt, hogy a kiállítás előzetes megtekintése és megbeszélése nélkül nem lehetséges jó minőségű tolmácsolás. Ez a feltételezés igaznak bizonyult. Hogy egy művész mit gondol, milyen indítékkal és mit miért jelenít meg egy alkotásán, és azt milyen kulturális, művészettörténeti, esztétikai és térbeli kontextusba helyezi, nézőként meglehetősen nehéz kitalálni. Mindebből a tolmács szempontjából legfontosabbak a fogalmak, a reáliák, azok pontosítása, a hangsúlyok elhelyezése, a fókuszok, továbbá a szöveg retorikai és stilisztikai felépítése és az előadás hangulata.

A második feltételezés az volt, hogy a szakszavak és a reáliák fordítása a kiállításmegnyitók esetében nehezebb, mint egyéb esetekben. Ez a feltételezés nem bizonyult igaznak. *„A reáliák fordításakor a fordítónak több szempontot is figyelembe kell venni. Az egyik ilyen tényező a reália szerepe. Ha nincs jelentősebb szerepe a reáliának az adott műben, akkor leginkább a kihagyás, vagy az általános fordítás műveletét alkalmazzák a fordítók. Ha viszont meghatározó szerepe van a reáliának a műben, célszerű körülírást vagy magyarázó betoldást alkalmazni.”* (Klaudy, 1997:16). A művészetekkel kapcsolatos reáliák – úgy tűnik – meglehetősen jól fordíthatóak, nemzetközileg jelentősen megegyeznek. Ennek feltehetően a műfaj fiatalsága az oka. A művészettörténet-írás a 19. században kristályosodott tudománnyá. Goethe megteremtette a világirodalom fogalmát, az (akkor) immár elismert szakemberek a „világművészet” fogalmában gondolkodtak (Művészettörténet Wikipedia), és ezt a különböző kultúrák és azok képviselői egyszerűen átvették. Megkönnyíthette ezt a különféle nagy kulturális műhelyek országokhoz, városokhoz kötöttsége. Ami azonban mégis nagyon nehézé teszi a feladatot, az a szöveg sűrűsége.

A harmadik feltételezés, kielégíteni Danica Seleskovitch és Marianne Lederer mind a négy feltételét a fent leírtak alapján, egyértelműen sikerült. Megvalósult a bejárással az, hogy a tolmácsnak a teljes szövegre, mondanivalóra és kontextusra kell összpontosítania, és a

forrásnyelvi szövegben vagy beszédben foglalt összefüggéseket és jelentéseket kell átadnia a célnyelven. Megvalósult, hogy a tolmácsoknak a nyelvi elemek mellett a különböző kultúrák közötti közvetítő szerepet is be kell tölteniük, hogy sikeresen hidalják át a kulturális és nyelvi különbségeket.

A Seleskovitch és Lederer által kidolgozott elmélet (2014) hozzájárult a fordítástudomány és tolmácsolási gyakorlatok alapvető alakításához, valamint a kultúrák közötti kommunikáció sikeresebbé tételéhez. Az elméletnek köszönhetően a tolmácsok és fordítók képesek megérteni és átadni a forrásnyelvi szövegek mögötti jelentéseket és összefüggéseket, miközben a célnyelvi közönség számára érthető és releváns módon közvetíti az eredeti üzenetet. Nagyon fontosnak tartom, hogy olyan dolgot tegyek kutatás tárgyává, amelyben tapasztalatom is van, mert a tolmácsolást nemcsak tanítom, hanem művelem is. Ezt erősségnek tekintem és ebből a tapasztalatból fakadóan szeretném még megjegyzem az alábbiakat:

- Ha jó az előadó (és a tolmács), a szuggesztív élő előadást – esetleg performanszt – semmi nem pótolhatja.
- Ha írott anyag is készül, abban a legkisebb tévedés sem engedhető meg – mivel egy kiállítás igen sokba kerül, és rendkívül fontos az alkotónak, rendezőnek (akik általában maximalisták). Nagyon magasak a minőségi követelmények.
- A tolmácsolásnak ugyanennek a magas minőségnek kell megfelelnie.

A tolmácsképzésben a kiállításmegnyitó beszédek tudomásom szerint nem szerepelnek, vagy csekély mértékben vannak csak jelen a tanított műfajok között, pedig nagyon is indokolt lenne a hangsúlyosabb jelenlétük, még akkor is, ha a tolmácsolási feladatok között viszonylag ritkán fordul elő. Ez ugyanis az az eset, amikor a tolmács nagyon erős reflektorfénybe kerül, és minimális korrekcióra sincs lehetősége egy esetleges tévesztés esetében. A jövőben a fordítástudomány és tolmácsolási gyakorlatok továbbfejlődhetnek a fenti fordításelmélet alapjain, új módszerek, technológiák és elméletek kidolgozásával, amelyek hozzájárulnak a nyelvi és kulturális akadályok leküzdéséhez és a világ egyre összekapcsolódóbbá válásához.

Hivatkozások

- Forgács, E. (2004): *Reáliák és fordításuk Garaczi László műveiben*. In: Fordítástudomány: tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből. 6/2. 38-56
- Heltai, P. (2014): *Mi az, amit a gép nem tud fordítani?* Szaknyelv és szakfordítás Szent-István Egyetem, Gödöllő
- Klaudy, K. (1999): *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica Kiadó.
- Lakatos-Báldy, Zs. (2015): *Az audiovizuális fordítás sajátosságai és a filmfordítás mint interkulturális kommunikáció*. Apertúra Film-Vizualitás-Elmélet online folyóirat: Szeged
- Lakatos-Báldy, Zs. (2021): *A filmfordítás mint kultúrák közvetítés*. BGE Magyar Tudomány Ünnepe Tanulmánykötet: Budapest
- Nida, E. A. (1964): *Toward a Science of Translating*. Brill. Leiden. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004495746>
- Seleskovitch, D. – Lederer, M. (2014): *Interpréter pour traduire*. Revue Romane. 50. 338-342. DOI: <https://doi.org/10.1075/rro.50.2.10ryd>
- Tarnóczy, L. (1966): *Fordítókalauz: a szakirodalmi fordítás elmélete és gyakorlata*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó: Budapest
- Veresné Valentinyi, K. (2020): *A blattolás a tolmács kompetenciáinak fejlesztésében*. Habilitációs dolgozat. Eszterházy Károly Egyetem. Neveléstudományi Doktori Iskola: Eger

Internetes hivatkozások

Jardi, P. *Honlap* <http://www.piajardi.com/>

Lakatos-Báldy, Zs. *Apertura* <https://www.apertura.hu/2015/tel/lakatos-baldy-az-audiovizualis-forditas-sajatossagai-es-a-filmforditas-mmt-mterkulturalis-kommunkacio/>

Wikipedia: *Művészettörténet* <https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C5%B1v%C3%A9szett%C3%B6rt%C3%A9net>

Zugor, Z. *A természetfotózás, a művészet és a zene – Kércz Tibor fotóiról* <https://magazin.apertura.hu/kiallitas/a-termeszefotozas-a-muveszet-es-a-zen-kercz-tibor-fotoirol/8353/>,

Zugor, Z. *A művészet, mint minőségi kommunikáció* <https://tomorivilag.hu/2021/08/22/muveszet-mint-minosegi-kommunikacio/>